

آموزش عالی در دوران کرونا و پسا کرونا (چالش ها، پیامدها و راهکارها)

سید احمد هاشمی

دانشیار برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد

چکیده

تحولات شگرف قرن حاضر و پیش بینی انقلابات علمی، اطلاعاتی و اجتماعی، مبین ابهام اساسی فراروی بشریت در مواجهه با آینده است. نقش محوری آموزش عالی در شکل‌گیری و رهبری این تحولات انکار ناپذیر است. امروزه نظام‌های آموزش عالی، با توجه به نقش فزاینده‌ای که در زمینه‌ی پیشرفت و ارتقای کشورها به عهده گرفته اند، موظفند به‌طور دائمی ساختارهای سازمانی و نیازهای خود را جهت پاسخگو بودن در برابر رسالت‌های خود، مورد بازنگری و ارزشیابی قرار دهند. در این رابطه بحران کرونا به عنوان یکی از معضلات اساسی جامعه بشری نیز تمام مسایل مختلف را تحت الشعاع خود قرار داد است. یکی از زمینه‌های تأثیر گزار در این عرصه نظام آموزش عالی می باشد. کرونا ویروس با ایجاد محدودیت اجتماعی و اقتصادی آموزش عالی را دستخوش چالشی کرده که ما را ناگزیر می سازد تا در این عرصه به بازناندیشی ساختار آموزش عالی کشور بپردازیم. بر این اساس پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی به دنبال بررسی تاثیرات ناشی از کرونا-ویروس در عرصه آموزش عالی می باشد تا در این رهگذر مبنایی برای نقش آفرینی مثبت و معنادار سیستم دانشگاهی ایجاد نماید.

کلمات کلیدی: آموزش عالی، کرونا-ویروس، چالش ها، پیامدها، راهکارها

مقدمه

عصر حاضر با وجود تکنولوژی پیشرفته، علاوه بر افزایش رفاه اجتماعی گاهی انسان را دستخوش تغییراتی می-کند. بیماری Covid 19 با کرونا نیز شاید به نوعی محصول همین پیشرفت صنعتی باشد. گرچه هنوز برای تشخیص علل این بیماری زود است و گمانی زنی‌های مختلف، انتقال آن از خفاش به انسان یا حتی جنگ بیولوژیکی را دور از ذهن در نظر نمی گیرد ولی آن چه حائز اهمیت است تاثیراتی است که این بیماری بر جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها گذاشته است (مورفی و واینس^۱، ۲۰۲۰). به عنوان نمونه شیوع کرونا نه تنها باعث ابتلای افراد زیادی شده بلکه تأثیر زیادی بر اقتصاد، صنایع مختلف، حمل و نقل هوایی، خرده فروشی، ورزش و

¹ Murphy and Wyness

سرگرمی نیز داشته است. در این برنامه با نگاهی به اهداف راه اندازی بانک های غذا به مرور گزارش هایی مبنی بر اینکه مردم گرسنه از بانک های غذا بهره نمی برند بلکه کسب و کارهای بزرگ این بانک ها را مدیریت می کنند، پرداخته می شود (سازمان بهداشت جهانی^۲، ۲۰۱۹). در ماه های گذشته خبرهای خوبی درباره ی تاثیر مثبت فاصله گذاری اجتماعی و قرنطینه ی خانگی بر محیط زیست به گوش می رسد. گزارش ها نشان می دهد به دلیل تغییرات اجتماعی، حذف بخش عمده ای از رفت و آمدها، تعطیلی کارخانه ها و روند بازار کار ناشی از همه گیری ویروس کووید-۱۹ تخمین زده می شود میزان انتشار گازهای گلخانه ای کربنی امسال هشت درصد نسبت به سال گذشته کاهش داشته باشد. گزارش هایی از اروپا هم نشان می دهد که در ماه آوریل تعداد افرادی که در اثر آلودگی هوا در این قاره در گذشته اند، ۱۱ هزار نفر کمتر از مدت مشابه در سال گذشته بوده است. با این حال پیش بینی می شود این تاثیرات مثبت کوتاه مدت باشد و بعد از عبور از این روزهای بحرانی، با بازگشایی های اقتصادی و در تلاش برای جبران دوران رکود، استخراج منابع و افزایش تولید محصول، آلودگی های بیشتری سهم محیط زیست باشد (چن و همکاران، ۲۰۱۹). سازمان بهداشت جهانی به عمده اثرات کووید ۱۹ شامل اضطراب اجتماعی، ناامیدی، اختلال در شبکه های حمل و نقل، بازار مسکن، روابط بین فردی، کاهش انگیزه شغلی و ... اشاره نموده است؛ مانند از جمله دیگر تاثیرات این ویروس می توان به اشاره نمود (سازمان بهداشت جهانی^۳، ۲۰۲۰).

در این رابطه یکی از نهادهای متاثر از کرونا ویروس سازمان ها و مؤسسات آموزشی مانند مدارس و دانشگاه ها بود. دانشگاه های بسیاری برای عبور از این بحران و حفظ مداوم ارائه دروس، اطمینان از تعداد جذب دانشجویان قوی و ارائه ارتباط روشن با کارکنان و دانشجویان در تلاش هستند. دانشگاه ها در این پیمایش چالش هایی را مانند حفظ ایمنی و سلامت دانشجویان، اعضای هیأت علمی و کارکنان کنونی در عین تلاش برای عادی نگه داشتن عملیات جاری و آگاهی نداشتن از اطلاعات درست و نادرست مطرح کرده اند (پیوپیونیک^۴ و همکاران، ۲۰۲۰). مراکز آموزش عالی در مواجهه با این چالش ها از طیفی از اقدامات برای سازگاری با این شرایط جدید مانند ارائه برخی دروس برنامه ریزی شده به شیوه آنلاین، به تعویق انداختن تاریخ آغاز برخی از دوره های آموزشی تا ترم بعد، تعویق مهلت درخواست پذیرش برای دوره های پذیرش بعدی در دانشگاه، تغییر مهلت قبول درخواست پذیرش برای ترم بعد استفاده کردند (کیو^۵ و همکاران، ۲۰۲۰).

در حالی که در دوران ابهام آمیزی به سر می بریم، دانشگاه ها می توانند پیوسته در تلاش برای ارائه آموزش با کیفیت بالا و ارتباط استوار با دانشجویان باشند. برای انجام این کار لازم است موسسات آموزش عالی به نیازها و

² World Health Organization

³ World Health Organization

⁴ Piopiunik

⁵ Qiu

نگرانی های دانشجویان گوش دهند و خود را با به روزترین ابزارهای فناورانه ارتقاء دهند (گزارش کمیسیون سلامت ملی چین^۶، ۲۰۲۰).

در این رابطه سازمان ملل به عنوان راهکاری پیشگیرانه، سازمان ها و نهادهای بین المللی را به بازاندیشی در سازوکارهای عملیاتی خود دعوت نموده است (مونستر^۷ و همکاران، ۲۰۲۰). ضرورت توجه به نقش آفرینی آموزش عالی در صحنه های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ... در ایام کرونا به مثابه ی یک نیاز قدیمی، اما با ماهیت و محتوای پیچیده تر، در همه ی نظام های آموزشی جهان خصوصاً دانشگاه ها احساس می شود (احمد، الاف و الغزالی^۸، ۲۰۲۰). جوامعی که توسعه آموزش عالی در شرایط بحران را به طور جد مورد توجه قرار می دهند؛ افراد جامعه را قادر می سازند زندگی در دنیای جدید را به آسانی تجربه نمایند و دانش ها، ارزش ها، دیدگاه ها و توانایی های لازم را در این عرصه فراگیرند و گام های مؤثری را در زمینه ی عدالت اجتماعی و حفظ موقعیت اجتماعی بردارند (کرافورد، ۲۰۲۰). از این رو، کیو و همکاران (۲۰۲۰)، بیان می دارند که جامعه ی دانشگاهی باید از نقش و مسئولیت های خود در قبال بحران های مختلف جوامع مانند بیماری ها را برای حل مشکلات و تبعات ناشی از آن ها آگاه گردند (کیو^۹ و همکاران، ۲۰۲۰). بر این اساس پیمایش ها و پژوهش های مداوم با هدف پشتیبانی از موسسات آموزش عالی و توسعه نقش آموزش عالی در بحران ها به عنوان ضرورتی یر قابل انکار می بایست مورد توجه قرار گیرد.

چالش های آموزش عالی در دوران کرونا و پسا کرونا

برای ارتقای وضعیت آموزش عالی در ایام، اولین قدم شناسایی چالش های اساسی آموزش عالی مبتنی بر رویکرد نقادانه در قالب پژوهش های کیفی می باشد. شناسایی چالش های آموزش عالی باعث ایجاد مدیریت کارآمد در ایام کرونا و جلوگیری از هدر رفتن وقت، انرژی و کمک به آموزش عالی می شود. بر این اساس چالش های اساسی حوزه آموزش عالی را می بایست به منظور استقرار جایگاه آموزش عالی مورد شناسایی قرار داد. در این رابطه با تکیه به برخی پژوهش های انجام شده در رابطه با کووید ۱۹ می توان عمده چالش ها را در سه سطح کلان، ملی و خرد را به صورت زیر تقسیم بندی نمود:

⁶ National Health Commission of the People's Republic of China

⁷ Munster

⁸ Ahmed, Allaf, & Elghazaly

⁹ Qiu

جدول ۱: چالش های آموزش عالی در دوران کرونا و پساکرونا

مبانی تحلیل		کلان		ملی		خرد	
		کارکردی	شناختی	کارکردی	شناختی		سطوح تحلیل
چالش ها	ساختاری و مدیریتی	ابعاد	کارکردی	شناختی	کارکردی	شناختی	کارکردی
		پاسخگویی محیطی	تضعیف جهان بینی آموزش عالی در برخی از شاخص های مبتنی بر جهانی شدن آموزش عالی	نبود ساختاری جهت ایده پردازی و بی توجهی به صاحب نظران آموزش عالی در تحقق مطلوبیت های جهان پساکرونا	سردرگمی و نبود هماهنگی در لایه های مختلف مدیریتی آموزش عالی به منظور اعتباربخشی به آموزش در دوران کرونا	بی اعتمادی اجتماعی ناشی از بیماری های روانی دوران قرنطینه، ترس، استرس در بین اساتید و دانشجویان	اختلال در هماهنگی فکری و نگرشی در کنترل شرایط بحرانی پساکرونا و در نتیجه تشتت آرا در بین اعضای هیات علمی دانشگاه ها
		آموزش و برنامه درسی	کاهش همکاری های بین المللی آموزش عالی در منطقه با توجه به از بین رفتن حساسیت های بین فرهنگی مسولان آموزش عالی	کاهش همکاری های بین المللی آموزش عالی در منطقه با توجه به از بین رفتن حساسیت های بین فرهنگی مسولان آموزش عالی	چالش در کسب اقتدار علمی و دست یابی به اهداف سند چشم انداز ۲۰ ساله ی کشور	از بین رفتن کارکردهای مبتنی بر توسعه ملی بر اساس دستاوردهای آموزش عالی مانند توسعه صنعتی	ابهام در صلاحیت اساتید بر اساس مولفه هایی مانند یادگیری الکترونیک

پیامدهای کرونا بر آموزش عالی

یکی از حوزه های متأثر از شیوع کرونا ویروس نظام های آموزشی بود. نظام آموزشی مانند دانشگاه ها که آمادگی لازم را در مقابله با این بحران نداشتند با شیوع این ویروس هویت و رسالت های خود را بی اعتبار شده دیدند. جوامع با مختلف نیز با مشاهده این روند تصویر مطلوب سیستم های دانشگاهی را به فراموشی سپردند (پیوپونیوک¹⁰ و همکاران، ۲۰۲۰). چین به عنوان یکی از قطب های اقتصاد دنیا با درگیر شدن در این موضوع چاره ای جز تعطیلی مراکز آموزش عالی خود ندید. ساختار، موجودیت و روند رو به رشد دانشگاه دچار عقب گرد گردید. پژوهش هایی که عمدتاً در راستای توسعه علم و فناوری بودند خود را در مبارزه ای آشکار با ویروس کرونا دیدند که ساختارهای اجتماعی را دچار خطر کرده بود. پیامدهای ناشی از این بیماری در عرصه آموزش عالی فشارهای روانی و اقتصادی زیادی را بر مشتریان دانشگاه ها وارد آورده است (گزارش کمیسیون سلامت ملی چین¹¹، ۲۰۲۰). به نظر می رسد آموزش عالی پیامدهای این ویروس را در حوزه های مختلف آموزشی (لغو کلاس های حضوری)، پژوهش (کاهش پژوهش های میدانی و آزمایشگاهی)، ارزیابی (عدم امکان ارزیابی دقیق دانشجویان) و سرمایه و امور مالی (تحمیل هزینه های سرسام آور بر آموزش عالی) احساس کرده است (ژائو و چن، ۲۰۲۰).

از سوی دیگر اکثر فعالیت هایی که دانشگاه ها برای کاهش سرعت انتقال ویروس و حفاظت از بهداشت فردی صورت می دهند تاثیرات بی تناسبی را بر روی جمعیت های آسیب پذیر خواهد داشت. برای مثال، دانشجویان کم درآمد ممکن است برای گذراندن واحدهای مجازی به ابزار و یا اینترنت پرسرعت دسترسی نداشته باشند. همچنین، احتمال دارد که این دانشجویان برای هزینه های زندگی نیازمند مشاغل مختلفی بوده اند. برای دانشجویانی که به لحاظ آکادمیک مشکل دارند، انتقال به یادگیری مجازی بسیار مختل کننده خواهند بود، و موفقیت آن ها را در آن ترم تهدید خواهد کرد (بائو، ۲۰۲۰). برخی دانشجویان ممکن است خانه ای نداشته باشند، که به آن بازگردند. همچنین هر فرد از استاد تا دربان و کارکنان رستوران ها چنانچه در زمان تعطیلی محوطه های دانشگاهی دریافتی نداشته باشند؛ ممکن است با مسائل مالی مواجه باشند (وانگ و همکاران، ۲۰۲۰). فروشنده های محلی ممکن است بسیار نیازمند تجارت دانشگاه باشد. دانشگاه ها دغدغه های مالی خود را دارند، اما تا حد ممکن، این مسئله خود در شیوه تصمیم گیری حس برابری را به نفع اقشار آسیب پذیر ایجاد خواهد کرد. دغدغه های دانشگاهی و غیردانشگاهی مهم هستند؛ برای مثال طرح هایی برای آغاز و حمایت از دانشجویان سال آخری زمانی که وارد بازار کار نامعلومی می شوند، ارائه شود. بخشی از این تلاش ها باید به سوی حمایت از سلامت ذهنی دانشجویان انجام شود (گزارش کمیسیون سلامت ملی چین¹²، ۲۰۲۰).

¹⁰ Piopiunik

¹¹ National Health Commission of the People's Republic of China

¹² National Health Commission of the People's Republic of China

چالش های بیان شده مبین این موضوع هست که اگر تمهیدات لازم اتخاذ نگردد شاهد پیامدهای آشکار و پنهانی خواهیم بود که ممکن است آینده جوامع را دستخوش نابسامانی های بسیاری کند. بر همین اساس برخی پیامدهای این چالش ها در جدول شماره دو مورد بررسی قرار می گیرد.

جدول ۲: پیامدهای آموزش عالی در دوران کرونا و پساکرونا

مبانی تحلیل		کلان		ملی		خرد	
		ساختاری و مدیریتی	ابعاد	شناختی	کارکردی	شناختی	کارکردی
پیامدها	ساختاری و مدیریتی	از بین رفتن اعتبار و هویت رهبری جامعه از طریق مؤلفه های کارآمد کردن جامعه از طریق آموزش عالی	بی اعتبار شدن جایگاه آموزش عالی و دانشگاه در معادلات علمی و سیاسی منطقه	ایجاد نگرش منفی در رابطه با ضرورت علم و دانش در ارتباط با مسولیت های آموزش عالی	افزایش فشارهای اقتصادی ناشی از کاهش توجه به اقتصاد دانش بنیان	تصور منفی اساتید و دانشجویان از هویت و کارآمدی آموزش عالی	کاهش میل به ماندگاری، رضایت شغلی و افزایش سکوت سازمانی
	پاسخگویی محیطی	نقش آفرینی گروه های مخرب به منظور تعیین معادلات منطقه ای	افزایش خصومت های ضد فرهنگی و رفتارهای مدخله جویانه سودجویان مانند گروه های تروریستی	از بین رفتن رسالت، چشم انداز و ماموریت های آموزش عالی در جهان پساکرونا بر اساس اسناد و مدارک تدوین شده مانند ۱۴۰۴	افزایش رقابت های ناسالم انواع مختلف دانشگاه ها به منظور فرار از مشکلات اقتصادی	بوجود آمدن مشکلات روانی و از بین رفتن بهره وری نیروی انسانی	سردرگمی و ابهام در آینده شغلی دانشجویان
	آموزش و برنامه درسی	کاهش شفافیت و انعطاف پذیری قوانین جاری در زمینه ی همکاری های بینالمللی در زمینه IOC	افزایش دخالت گروه های عقیدتی و سیاسی در آموزش عالی و در نتیجه قالب های تک بعدی در رابطه با رسالت های دانشگاه	ابهام در آینده آموزش عالی به منظور توسعه ملی از نظر ابعاد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و ...	افزایش رکود اقتصادی، فقر، بی عدالتی اقتصادی و اجتماعی	کاهش سطح دانش، مهارت، نگرش دانشجویان و در نتیجه ورود افراد غیر متخصص به بازار کار	روبرو شدن با معضلاتی مانند فرار مغزها، ناامیدی و یاس در بین دانشجویان و اساتید و کاهش میل به ماندگاری در سیستم

راهکارهای حفظ و بقای معنادار آموزش عالی در دوران کرونا و پسا کرونا

بر اساس واقعیت‌ها می‌توان گفت: نظام آموزش عالی از بزرگترین نظام‌های موجود در جامعه است که سرنوشت جامعه را مشخص می‌کند (کوئینگ، ۲۰۱۵). تغییر و تحولات شتابناک، عدم اطمینان و پیچیدگی محیطی از جمله ویژگی‌های آموزش عالی قرن حاضر می‌باشد. در این فضا، دانشگاه در پی تحقق اهداف و رسالت‌های خود و نقش آفرینی مطلوب می‌باشند. بی‌تردید چنین شرایطی میدان رقابتی را بین دانشگاه و محیط به وجود آورده که آن‌ها را ناگزیر به استفاده از متدهایی می‌کند که بتوانند علاوه بر حفظ و بقای خود در این شرایط پاسخگوی نیازهای درونی و برونی خود باشند (هاشمی، ۱۳۹۲). بدون شک، پاسخگو بودن و حفظ یا اکتساب آن در شرایط مختلف، چالش همیشگی هر آموزش عالی می‌باشد. امروزه در نظام‌های آموزشی پیشرفته و موفق، سعی می‌شود تا برای پاسخگویی، زمینه اثربخشی سازمان خود را به وجود آورند. آن‌ها اهداف روشن و مشخصی در نظر گرفته شود و سپس در جهت نیل به آن‌ها، همه توان خود را به کار گیرند (هاشمی و عباسی، ۱۳۹۵). ترک زاده (۱۳۸۸) بیان می‌کند در شرایط پیچیده و پویای محیطی سازمان‌ها به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان سیستم‌های پیچیده‌ی سازوارشونده توصیف می‌شوند. که باید به‌گونه‌ای پیچیده و سازوارشونده در محیط و با محیط رفتار کنند. هدف این نوع سیستم‌ها این است که پاسخگوی نیازهای محیطی باشد. بر این اساس سیستم به منظور پاسخگویی معنادار خود لازم است اثربخش باشد. این بدان معناست که بتواند در عین برخورداری از چالاک‌ی و پویایی بالقوه و بالفعل متناسب با سطح پیچیدگی محیط، در یک جریان تعاملی در محیط و با محیط، بتوانند تأثیرات نامطلوب محیط بر خود را کنترل کنند و در عین حال، خود بر محیط تأثیرات آگاهانه بگذارند. این امر مستلزم برخورداری سیستم از انسجام درونی می‌باشد.

آموزش عالی و دانشگاه‌های ایران آماده باشند یا نه، ناگزیرند در شرایطی که انقلاب دیجیتالی و عصر پست مدرن برای آنها تعیین کرده است زندگی کنند. شرط پست مدرن، چنانکه امانوئل کسل گفته است زیستن در «عصر دانش»، اطلاعات و ارتباطات و جامعه «شبکه‌ای شده» است. ما ناگزیر هستیم با تغییرات و سرعت شتابان علم و تکنولوژی و دانشگاه روز همراه و همگام شویم، هر چند تغییرات «روز» با چنان شتابی رخ می‌دهند که «امروز» قبل از آنکه به رؤیت ما برسد ناپدید شده است. به نظر می‌رسد علی‌رغم تحولات چشمگیری که در آموزش عالی کشور بوجود آمده است، ما همچنان فاصله زیادی با نظام‌های پیشرفته آموزش عالی جهان داریم و ناگزیر باید فاصله خود را با نظام‌های آموزشی جهان کمتر سازیم تا امکان بیشتر برای تعامل و ارتباط و مبادله با آنها را بدست آوریم (هاشمی، عباسی، ۱۳۹۷). مجموعه پژوهش‌ها مبین این موضوع است که در مواقع بحران سرنوشت جوامع تا حدود زیادی به نقش آفرینی آموزش عالی در پیمایش مسیر از بحران به راهکارهای عملیاتی می‌باشد (یو، ۲۰۱۰). از این رو به نظر می‌رسد در دوران کرونا و پسا کرونا آموزش عالی به عنوان اصلی‌ترین مسیر توسعه دهنده منابع انسانی متخصص در دستیابی به روندی رو به رشد می‌باشد

(کرافورد، ۲۰۲۰). بر این اساس در ایام کرونا و پسا کرونا نیازمند تدابیر و راهکارهایی هستیم که بتواند راهنمای نقش آفرینی مثبت و معنادار این سیستم باشد.

بر این اساس چنین به نظر می‌رسد که؛ ما در حال گذار از عصر سازمان های سازمان داده شده در حال حرکت به دوره‌ای می‌باشیم که سازمان‌ها می‌بایست به طور مرتب فرآیندهای خودسازماندهی را به منظور پاسخ به تقاضاهای محیطی در پیش گیرند.

در شرایط بی ثبات و پویای موجود در محیط کنونی سازمان‌ها با موج عظیمی از تغییرات و تحولات شتابناک روبرو هستند. تحولات پر بعد و چندلایه ای که متأثر از تعاملات باز و پویای محیطی می باشد؛ آموزش عالی را ناگزیر به استفاده از رویکردهایی نموده که بتوانند به خودبوم سازماندهی، پاسخگویی و بقای معنادار خود بپردازند (ترک زاده، ۱۳۸۸). از سوی دیگر تغییر در ساختارها و پویایی مدیریت آموزش عالی به عنوان مکانیسمی مؤثر در توسعه آموزش عالی در شرایط بحران می باشد. هاشمی (۱۳۹۲)، عنوان می‌کند؛ رویکردهای ساختاری و مدیریتی آموزش عالی پیش بینی کننده آینده تحولات اجتماعی نیست و لازم است روزآمد گردد و لازم است مدیران ارشد و رهبران آموزش عالی خود را از فرآیندها و بحران‌های روزمره دانشگاه جدا سازند و بدین‌گونه دیدگاهی متفاوت از دانشگاه و محیط متغیر آن حاصل کنند که علاوه بر نقش آفرینی مؤثر در محیط بتوان زمینه‌ی توسعه و بهبود آموزش عالی را فراهم آورند. آری کونینگ (۲۰۱۵) در پژوهش خود با عنوان شناسایی نیازهای دانشگاه های قرن بیست و یک به منظور توسعه‌ی پایدار علمی بیان می‌کند؛ دانشگاه ها به منظور ترویج تغییرات سیستماتیک می بایست در شیوه های رهبری خود تجدید نظر کنند فرصت های یادگیری برابر را برای دانشجویان مبتنی بر برنامه‌های درسی جدید و فناورانه بوجود آورند.

یکی دیگر از ارکان متأثر از کرونا برنامه های درسی و آموزش می باشد. کاپیتینو و لی (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان ارایه چارچوبی برای ارزیابی عملکرد دانشگاه ها در قرن ۲۱ مؤلفه‌های رهبری، برنامه‌ی درسی، پژوهش و فناوری را به عنوان شاکله‌ی اصلی ارزیابی عملکرد این دانشگاه ها مورد توجه قرار دادند (به نقل از هاشمی، عباسی و هاشمی، ۱۳۹۶). بابسیل و کاراباجال (۲۰۱۴) در پژوهش خود گسترش آموزش عالی مجازی را راهبرد اساسی توسعه آموزش عالی مبتنی بر ویژگی‌های هزاره سوم برشمرده اند. از نظر آنها از جمله ویژگی‌های آموزش عالی هزاره سوم عبارتند از:

- ۱- چند زبانه بودن دانشگاه
- ۲- نوآوری در شیوه های آموزش
- ۳- توجه به فرهنگ محلی در شیوه های آموزش

۴- تغییر در برنامه درسی با توجه به پیش نیازهای جهانی شدن (به نقل از هاشمی، عباسی و هاشمی، ۱۳۹۶). بر این اساس یکی دیگر از ارکان پیشنهادی در آموزش عالی مباحث مربوط به توسعه برنامه درسی می باشد.

بر اساس آنچه بیان شد در جدول ۳ برخی از راهکارهای توسعه و نقش آفرینی آموزش عالی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

جدول ۳: راهکارهای حفظ و بقای معنادار آموزش عالی در دوران کرونا و پساکرونا

مبانی تحلیل سطوح تحلیل		کلان		ملی		خرد		
		کارکردی	شناختی	کارکردی	شناختی		کارکردی	شناختی
راهکار ها	ساختاری و مدیریتی	تدوین مرامنامه بین رهبران و مدیران آموزش عالی به منظور مواجهه با کرونا	برگزاری جلسات، نشست ها و سمینارهای مجازی به منظور خروج از بحران	تدوین شاخص های ملی در تحقق عدالت اجتماعی بر اساس رسالت های آموزش عالی ملی و تدوین قانون مشخص، بودجه معین به منظور نقش آفرینی آموزش عالی در ایام پسا کرونا	کاهش بوروکراتیک و تغییرات ساختاری به منظور تسهیل ارتباطات و رعایت فاصله اجتماعی در ایام کرونا	توانمندسازی روانشناختی اساتید و دانشگاهیان	کارکردی	
		تقویت پاسخگویی محیطی آموزش عالی به عنوان یک فضیلت بین المللی	راه اندازی تشکل های بین المللی به منظور تبادلات علمی، فنی و آزمایشگاهی و تبدیل پاسخگویی به عنوان یک ابزار بهبود جهان پسا کرونا	طراحی وب پیج های ایده پردازی و کارگروه های نظریه پردازی	تبدیل نظریات و ایده ها به عمل با تخصیص اعتبار و بودجه لازم	تقویت رویکردهای پاسخگویی با ایجاد مثلث وضوح نقش، ساختارسازی مناسب و کار تیمی با تدوین دستورالعمل	تبدیل نظریه به عمل و تشویق ایده های دانشجویی	پاسخگویی محیطی
		تشکیل شورای مشترک بین المللی به منظور همکاری در حوزه برنامه درسی به منظور پذیرش تغییر در رسالت های بین المللی برنامه درسی و آموزش به عنوان مثال گنجاندن برنامه درسی آموزش صلح و حقوق بشر در دوره های تحصیلی	فراهم سازی زمینه های همکاری های بین المللی در بعد برنامه درسی از طریق وب کنفرانس و تقویت زبان به عنوان ابزار توسعه ارتباطات بین المللی و اتخاذ رویکردهای بین رشته ای در آموزش عالی جهانی به منظور تقویت آموزش های	ایجاد انعطاف در برنامه درسی از طریق پودمانی کردن محتوا، تلفیق آموزش حضور و مجازی و به کار گیری نظام تعیین اعتبار یادگیری های اتفاق افتاده در ایام کرونا به منظور تصمیم گیری بهتر در دوران پسا کرونا	تدوین چارچوب های برنامه درسی ملی با رویکرد بومی به منظور تقویت فرهنگ ملی، کاهش کمیت محتوا و افزودن به کیفیت آن	تلقی شدن امر تدریس و یادگیری الکترونیک به عنوان یک صلاحیت حرفه ای برای اساتید و دانشجویان و تهیه و تولید محتوای مجازی و تنوع بخشی به آموزش های مجازی	فهم جهانی سازی برنامه درسی با تاکید بر پرورش مهارت های شهروند جهانی در بین اساتید و دانشجویان و افراد جامعه از طریق برگزاری دوره های مجازی و آنلاین	آموزش و برنامه درسی

بحث و نتیجه گیری

نهاد آموزش عالی با جریان های ضد و نقیضی در جهان امروز روبروست، چنانکه به اعتقاد صاحب نظران این حوزه، آموزش عالی دچار وضعیت «فوق پیچیدگی» شده است. این جریان ها، ادراک و احساس ما را نسبت به وضع کنونی دانشگاه و آینده آن با ابهام، پیچیدگی و دوگانگی شدیدی روبرو کرده و احساس دوگانه ی بیم و امید نسبت به تحولات آموزش عالی در سطح جهان بوجود آورده است. یکی از موقعیت های کنونی که آموزش عالی در آن قرار گرفته است شیوع ویروس همه گیر کرونا در سطح جهان می باشد.

در این وضعیت دانشگاه ها به منظور به انجام رساندن وظایف خطیر و پویایی و ارتقای خود، نیازمند الگو و ابزار مناسب برای ارزیابی و اطمینان کیفی از روند برنامه ها و فرایندهای مربوط و کارآیی و اثربخشی در شرایط موجود می باشد. در وضعیت کرونا-ویروس نظام آموزش عالی کشور باید با برنامه ریزی دقیق در امور آموزشی، پژوهشی و تربیت نیروی انسانی، برای افزایش بهره وری و استفاده بهینه از سرمایه های موجود در کشور تلاش نموده و بیش از پیش نوید دهنده شکوفایی و اقتدار علمی و فرهنگی جامعه باشد. دانشگاه برای حفظ پویایی خود در ایام کرونا نیازمند برنامه ریزی های توسعه ای و راهبردی، بهبود فرایندها و روشها و کنترل مستمر کیفیت است. انجام و تحقق هر یک از امور و فرایندهای مذکور همراه با برنامه ریزی دقیق، نیازمند اطلاعات واقعی، دقیق، مرتبط و روزآمد می باشد.

هدف از این پژوهش بررسی وضعیت آموزش عالی در دوران کرونا و پساکرونا می باشد. بر این اساس نتایج این پژوهش که مبتنی بر رویکرد توصیفی بود نشان داد؛ آموزش عالی به منظور نقش آفرینی مثبت و معنادار خود در ایام کرونا و پساکرونا نیازمند متناسب سازی خود بر اساس مؤلفه های ساختار و مدیریت، پاسخگویی محیطی و برنامه درسی می باشد. در این رابطه بیان گردید آموزش عالی باید در این مولفه ها در سه سطح بین المللی، ملی و خرد در دو بعد شناختی و کارکردی چالش های موجود را شناسایی نماید. پیامدهای حاصل از آن را به طور دقیق بررسی کند و مبتنی بر راهکارهای علمی برای حفظ و بقای موجودیت خود تلاش نماید.

منابع و مأخذ

- ترک زاده، جعفر (۱۳۸۸). رهبری راهبردی در آموزش عالی. مجله رویکردها و چشم انداز های نو در آموزش عالی. دوره ۳، شماره ۱۲.
- عباسی، ابوالفضل؛ هاشمی، سید احمد (۱۳۹۵). تحول و نوآوری در نظام آموزش عالی با همگرایی میان مدیریت دانش و فرهنگ سازمانی. دومین همایش تحول و نوآوری در مدیریت آموزش عالی استان فارس.
- هاشمی، سید احمد (۱۳۹۲). آموزش عالی (مفاهیم و رویکردها)، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- هاشمی، سیداحمد؛ عباسی، ابوالفضل؛ هاشمی، زینب؛ (۱۳۹۶). مقایسه ی میزان انطباق دانشگاه های آزاد اسلامی و دولتی استان فارس با ویژگی های دانشگاه های هزاره سوم از دیدگاه متخصصان و صاحب نظران، رهیافتی نو در مدیریت آموزشی سال هشتم زمستان ۱۳۹۶ شماره ۴ (پیاپی ۳۲).
- 4. World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-2019) situation reports. 2020. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports>. (access Feb 16, 2020)
- Ahmed, H., Allaf, M., & Elghazaly, H. (2020). COVID-19 and medical education. *The Lancet Infectious Diseases*.
- Andersen, S C, and H S Nielsen (2019), "Learning from Performance Information", *Journal of Public Administration Research and Theory*.
- Bao, W. (2020). COVID-19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113-115
- Boubstil, Ouanessa and Carabajal, Kayleigh (2011) Implications of Globalization for Distance Education in the United States, *Journal of Distance Education*, 25:5–20.
- Chen N, Zhou M, Dong X, Qu J, Gong F, Han Y. et al. Epidemiological and clinical characteristics of 99 cases of 2019 novel coronavirus pneumonia in Wuhan, China: a descriptive study. *Lancet*. 2020;395:507–13.
- Crawford, J., Butler-Henderson, K., Rudolph, J., & Glowatz, M. (2020). COVID-19: 20 Countries' Higher Education Intra-Period Digital Pedagogy Responses. *Journal of Applied Teaching and Learning (JALT)*, 3(1)
- Girtz.B.(۲۰۱۲). The quality concept in higher educational, "<http://www.uou.uadom.uu.se/kvalad/bidrkonf.html>.
- Hashemi, s. A & Abbasi, Abolfazl. (2014). Investigating the Relationship Between knowledge Management and Organizational Culture Shiraz Journal of System Management Special Issue, 55-62.
- Kapetaniou, C., & Lee, S. H.(2016). A framework for assessing the performance of universities: The case of Cyprus. *Technological Forecasting and Social Change*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.03.015>
- König, A. (2015). Changing requisites to universities in the 21st century: organizing for transformative sustainability science for systemic change. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 16, 105-111. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cosust.2015.08.011>
- Munster VJ, Koopmans M, van Doremalen N, van Riel D, de Wit E. A Novel Coronavirus Emerging in China - Key Questions for Impact Assessment. *N Engl J Med*. 2020;382:692–4.

- Murphy, R and G Wyness (2020), “Minority Report: the impact of predicted grades on university admissions of disadvantaged groups”, CEPEO Working Paper Series No 20-07 Centre for Education Policy and Equalising Opportunities, UCL Institute of Education.
- National Health Commission of the People's Republic of China. A protocol for community prevention and control of the 2019 novel coronavirus (2019-nCoV) infected pneumonia (trial version) 2020.
<http://www.nhc.gov.cn/jkj/s3577/202001/dd1e502534004a8d88b6a10f329a3369.shtml> (access Feb 16, 2020)
- Piopiunik, M, G Schwerdt, L Simon and L Woessman (2020), "Skills, signals, and employability: An experimental investigation", *European Economic Review* 123: 103374.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General psychiatry*, 33(2)
- Wang, C., Cheng, Z., Yue, X. G., & McAleer, M. (2020). Risk management of COVID-19 by universities in China
- World Health Organization. 2019-nCoV outbreak is an emergency of international concern. 2020.
<http://www.euro.who.int/en/health-topics/emergencies/pages/news/news/2020/01/2019-ncov-outbreak-is-an-emergency-of-international-concern> (access Feb 16, 2020)
- Zhao, S., & Chen, H. (2020). Modeling the epidemic dynamics and control of COVID-19 outbreak in China. *Quantitative Biology*, 1-9